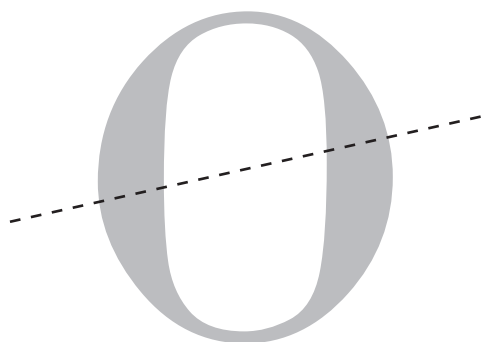

Brigitte Raskin

DIERBAAR
BELGIË,
MÈRE
CHÉRIE

De geschiedenis van de taalgrens

MANTEAU

LA BELLE GIGUE

Dans le royaume de Belgique
Y'a du temps qu'on a plus dansé
Est-ce à cause de la drache
Qu'on a les quilles toutes rouillées?

Si on ne sait plus sur quel pied
On pourrait se mettre à danser
C'est cause aux vieilles querelles
Entre Wallons et Flamands

Entre Flamands et Wallons
Y'a les Bourgeois les Fransquillons
Pendant qu'on se tire les deux langues
Qui nous étreignent et nous étranglent

Mais la belle gigue, gigue
Gigue que l'on pourrait danser
Si les vieilles digues, digues
Diguedon les faisait tomber

Uit: het lied *La Belle Gigue*, ANDRÉ BIALEK

BELGISCH LIEDJE

In het koninkrijk der Belgen
Wordt allang niet meer gedanst
Komt het door de koude regen
Dat de knieën zijn verkrampt?

Niemand weet op welke taal
In dit land moet worden gedanst
Twist de Vlaming met de Waal
In het Frans of het Nederlands?

Tussen de Vlaming en de Waal
Staan Bourgeois en Fransquillons
En die lachen zich een breuk
Om de taalmuur tussen ons

Maar dit Belgisch liedje liedje
Werd weldra een horlepiep
Als er door ons grondgebiedje
Faldera geen grens meer liep

PAUL CLAES naar ANDRÉ BIALEK

INHOUD

L'Union fait la force, Eendracht maakt macht	11
--	----

FRANKISCH ERFGOED ~ 500 v.Chr.-500 n.Chr.	15
--	----

De geschiedenis brengt verrassende wendingen met zich mee en dit is er zo een: uitgerekend de Franken, die hun naam gaven aan Frankrijk en al wat Frans is, zijn de oervaders van het Nederlands en de grondleggers van de taalgrens die België verdeelt.

SCILT ENDE VRIENT ~ 500-1400	29
-------------------------------------	----

In de middeleeuwen raakt het Frankische Rijk verdeeld en leidt het leenstelsel tot verbrokkeling. In de Lage Landen, balancerend tussen het Duitse keizerrijk en het Franse koninkrijk, vormen zich kleine vorstendommen. De streektalen zijn er varianten van de volkstaal, van het Diets aan de ene of het Waals aan de andere kant van de taalgrens.

WALSCH ENDE DUYTSCH ~ 1400-1560	53
--	----

De Bourgondische hertogen verzamelen de Lage Landen, de Habsburgers maken hen een onverdeelbaar van Friesland tot Picardië. Maar er broeit ontevredenheid en nu en dan breekt die uit, wanneer de vorst de vrijheid van zijn onderdanen beknot of hen de les laat lezen door vreemdelingen die de landstalen niet kunnen spreken.

NEEDERLANDSCHE HISTOORIEN ~ 1560-1650

71

De Nederlanden zijn in handen gekomen van de Spaanse Habsburgers en komen in opstand tegen het autoritaire bestuur vanuit Madrid. Wanneer de koning bovendien de ketterjacht verheft, wordt het oorlog. De Noordelijke Nederlanden scheuren zich los van het Spaanse rijk, richten hun eigen staat op en verheffen het Nederlands zelfbewust tot cultuurtaal.

D'ONACHT DER MOEDERLYKE TAEI ~ 1650-1815

87

De Zuidelijke Nederlanden blijven in de 17de eeuw Spaans en worden in de 18de eeuw Oostenrijks, tot ze onder de voet worden gelopen door de Franse revolutionairen. Onder Napoleon is de Franstaligheid er zowel boven als onder de regionale taalgrens volkomen 'de bon ton'.

HA! WEEST FRANS! VERBASTERT U! ~ 1815-1860

107

Na de val van Napoleon herenigen zijn overwinnaars de Nederlanden tot een koninkrijk. Maar Noord en Zuid zijn van elkaar vervreemd en het bestuur van koning Willem I roept veel weerstand op in het Zuiden. In 1830 leidt een revolutie tot de onafhankelijkheid van België, openbaar een eentalig Frans land.

EN LANGUE FLAMANDE ~ 1860-1900

133

Eentalig Frans-België wankelt. De flaminganten worden politici en willen dat de volkstaal niet alleen opklinkt in keukens, stallen en fabrieken, maar ook in rechtszalen en scholen. De eerste taalwetten laten tweetaligheid toe in Vlaams-België en de toeneemende partijpolitiek verdeelt de Belgen in vele kampen.

ONS VLAAMSE HART IS DIEP GEWOND ~ 1900-1945 165

België overleeft de twee wereldoorlogen. Maar tussen beide rampzalige tijden in gaan én de Vlaams-Waalse taalgrens én de grens rond Brussel frontlijnen vormen waarlangs de Belgen in twee kampen tegenover elkaar komen te staan en elkaar om de oren slaan met principes, wetten en talentellingen.

NAAR BINNEN ZO KWETSBAAR ~ 1945-1965 209

Naoorlogs België blijft vooralsnog een eenheidsstaat, maar daarin wordt in 1962 de Vlaams-Waalse taalgrens vet aangezet en in 1963 de taalgrens rond Brussel vastgelegd. Walen en Vlamingen spreken een verschillende taal en houden er ook uiteenlopende meningen op na die naast communautair gekleurd ideologisch geladen zijn.

HET PACT DER BELGEN ~ 1965-2000 257

Op de jaren van taalwetgeving volgen die van staatshervorming. België staat permanent in de steigers en wordt door de ene na de andere coalitie verbouwd. Drie gemeenschappen en gewesten krijgen hun plaats onder een federaal dak en de ministers zijn niet meer te tellen. Vlaanderen bloeit open, Wallonië herstelt zich en Brussel blijft het hele huis op stelten zetten.

Haalt België 2030? 313

Bibliografie 317

Dank 319

L'UNION FAIT LA FORCE, EENDRACHT MAAKT MACHT

De naam van de Luikse baron die in 1831 Belgisch regent werd in afwachting van het vinden van een Belgische koning, is niet in het collectieve geheugen van de Belgen terechtgekomen: Érasme-Louis Surlet de Chokier. De spreuk die de regent bij zijn eedafliegging citeerde om te beklemtonen dat België zijn onafhankelijkheid dankte aan de samenwerking van liberalen en katholieken, is dat wél: *'L'Union fait la force'*. Ze was al gebruikt door de leiders van de opstand die in 1789 tot een dan kortstondige Belgische onafhankelijkheid had geleid en ze zou verheven worden tot nationaal Belgisch motto, aanvankelijk alleen in het Frans. Origineel was de wervende gedachte niet. In het Grieks is ze al te vinden bij Homeros, in het Latijn bij Sallustius, en volgens die klassieke schrijvers versterkt eendracht respectievelijk 'de zwakken' en 'de kleinsten'. Zo begrepen was de gemeenplaats wel heel geschikt voor het kleine België, dat alleen dankzij internationale zegen als zelfstandig staatje kon starten.

Pas in 1898, op de valreep van de negentiende eeuw, stelde de Gelijheidswet het Nederlands officieel gelijk aan het Frans en kwam 'Eendracht maakt macht' rijmend en welluidender naast *'L'Union fait la force'* te staan. Waarna het motto een ironische bijklank kreeg toen de Belgische eenheid meer en meer verbrokkelde en het land ten slotte in 1993, op de valreep van de twintigste eeuw, een federale staat werd.

België heeft sindsdien onder buitenlanders de reputatie hopeloos verdeeld te zijn, met een grote tweedracht tussen Vlamingen en Walen. Alsof de taalgrens die de enen van de anderen scheidt een oorlogsfront is, met aan de noordkant Vlamingen die met goedendags en leeuwen-vlaggen zwaaien en aan de zuidkant Walen die door Napoleon achtergelaten kanonnen in stelling hebben gebracht.

In werkelijkheid is het de Vlaams-Waalse taalgrens niet aan te zien dat ze zich als een splijtzwam door het land heeft geboord. Ze oogt rustig en vredig. Haar parcours is een paar honderd kilometer lang en slingert onopvallend van west naar oost, van Nieuwkerke, een deelgemeente van Heuvelland, naar Clermont, dat tot *les Plus Beaux Villages de la Wallonie* behoort. Soms valt ze samen met een landweggetje, loopt ze mee met een gemeentelijke asfaltbaan, bakent ze tegelijk een weide of veld af. Soms kruist ze een grotere weg en is ze gemarkeerd met een plaatsnaambord of een groter bord dat je welkom of *bienvenue* heet in de regio of provincie die je betreedt.

België is aan weerszijden van die Germaans-Romaanse taalgrens ontstaan zonder dat zij een hindernis vormde, laat staan een struikelblok. Maar in de loop der eeuwen stapelde zich in het land een wél hinderlijke taalbarrière op tussen rijk en arm, tussen de hogere klassen die Frans spraken en de lagere klassen die Fransonkundig waren. Die alomtegenwoordige sociale taalgrens werd aan de zuidkant van het land uitgewist toen de Walen van hun Waalse dialect naar de cultuurtaal Frans overschakelden. Aan de noordkant van het land sleet de sociale taalgrens zich dieper in terwijl de bovenlaag van de bevolking er van Vlaams naar Frans overschakelde.

Al kort na de Belgische onafhankelijkheid in 1830 verzette de Vlaamse Beweging zich tegen de openbare Franse eentaligheid van het hele land. Tegelijk zette ze zich in voor de emancipatie van de Vlamingen dankzij de cultuurtaal Nederlands, die net zo goed de thuistaal is van de Vlamingen als van de Nederlanders.

De eerst eenvoudige taaltegenstelling die naar taalwetgeving leidde, escaleerde tot een ingewikkeld communautair conflict dat tot staatshervorming dwong. In die ontwikkeling kwamen de Vlamingen tegenover de Walen en alle Franstalige Belgen te staan, niet als elkaars vijanden, maar toch dikwijls als elkaars tegenstanders. Want al woedde er nooit een echte taaloorlog in België, er heerste ook nooit echte taalvrede.

Toch is dat Germaans-Romaanse verschil in taal geen genetische, kwaadaardige kwaal. Het is wel de ideale rode draad om door het verhaal van België te weven. Dat begint als alle grote verhalen vóór de Romeinen.

Het Romeinse Rijk en zijn indeling in provincies, 1ste eeuw

FRANKISCH ERFGOED

500 V.CHR. – 500 N.CHR.

De geschiedenis brengt verrassende wendingen met zich mee en dit is er zo een: uitgerekend de Franken, die hun naam gaven aan Frankrijk en al wat Frans is, zijn de oervaders van het Nederlands en de grondleggers van de taalgrens die België verdeelt.

In Europa was halfweg het 1ste millennium v.Chr. een heen-en-weer van veroveraars en **volksstammen** aan de gang. Terwijl in het zuiden de Romeinen zich meester maakten van het hele Italiaanse schiereiland, speelden zich boven de Alpen de volksverhuizingen van de Kelten en de Germanen af.

De Kelten verspreidden zich vanuit hun Centraal-Europese kerngebied. Aan het eind van de 4de eeuw v.Chr. slaagden ze erin Rome te bezetten, maar de Romeinen konden hen verjagen. In westelijke richting vestigden de Kelten zich in het gebied tussen Alpen en Noordzee, Pyreneeën en Rijn, waar ze de voorhistorische bevolking onderwierpen en zich ermee vermengden. De Romeinen noemden hen Galliërs en gaven hun woongebied de naam Gallia.

De Germanen waren noorderlingen. Toen hun kerngebied aan de Oostzee overbevolkt raakte, zakten ze af naar het zuiden. Twee Germaanse stammen, de Kimbren en Teutonen, drongen aan het eind van de 2de eeuw v.Chr. door tot in Italië, maar de Romeinen konden ook hen teruggedrijven. De meeste Germaanse stammen vestigden zich in het brede gebied boven de Donau en de Rijn, dat de Romeinen daarom Germania noemden.

In de 1ste eeuw v.Chr. strekte het Romeinse Rijk zich uit langs de Middellandse Zee en breidde het zich uit naar de Noordzee. **Julius Caesar** veroverde Gallië en bracht van die oorlog (58 tot 52 v.Chr.) zelf verslag

uit in zijn *Commentarii de Bello Gallico*, de unieke schriftelijke bron die West-Europa van een donkere voorgeschiedenis naar de kladere geschiedenis leidt. ‘Gallië is verdeeld in drie delen,’ rapporteert Caesar, ‘waarvan er één bewoond wordt door de Belgen, een ander door de Aquitaniërs, een derde door hen die zichzelf in hun taal Kelten noemen, maar die wij Galliërs noemen. Ze verschillen onderling van taal, instituties en wetten. De Galliërs zijn van de Aquitaniërs gescheiden door de Garonne, van de Belgae door de Marne en de Seine. Van hen allen zijn de Belgae de dappersten, omdat ze het verst van de cultuur en bevolking van de provincie verwijderd zijn, omdat er weinig handelaars hen bezoeken (waardoor hun geest verwijfd zou raken) en omdat ze zich het dichtst bevinden bij de Germanen, die over de Rijn wonen en met wie ze oorlog voeren.’

Heel Gallië werd een Romeinse provincie en de bevolking werd indringend geromaniseerd. De Gallo-Romeinse tijd brak aan: gedurende drie eeuwen pax Romana voelden de bewoners van West-Europa tegelijk hun welvaart en de belastingdruk toenemen en werden ze dit keer op een vreedzame manier ingelijfd bij de Latijnse wereld met zijn geschreven cultuurtaal en hoogontwikkelde beschaving. Alleen in uithoeken van Spanje, Bretagne en van de Britse eilanden, waarnaar de Romeinen de Kelten ook gevolgd waren, drong de romanisering niet door. De Keltische bewoners bleven er hun eigen taal spreken en handhaafden er hun eigen cultuur – in Ierland bijvoorbeeld vierden ze jaar in, jaar uit hun winterfeest Samhain, het einde van de oogst, de laatste slacht, een tijd van huiver om de kwade geesten en van offer om een goed gesternte, én de grondslag van het nu alom gevierde Halloween.

Het gebied boven de Marne en de Seine werd de deelprovincie **Gallia Belgica**, naar de dappere Belgae die Caesar er had bestreden. Van de aloude west-oostverbinding van de zee met het binnenland maakten de Romeinen de stevige heerbaan Boulogne-Keulen. Die diende in de eerste plaats voor de verplaatsing van de soldaten en het vervoer van goederen en werd ook de as waarlangs alle bedrijvigheid in Belgica liep. Gallo-Romeinse kolonisten uit het zuiden kwamen naar het noorden en bouwden in de buurt van de heerbaan – het huidige Noord-Frankrijk en zuidelijk België – villa’s, toen de centra van grote landbouwbedrijven. De Belgae, voor zover ze de Gallische Oorlog hadden overleefd, werkten voor die grootgrondbezitters en dienden in de Romeinse legers. Daardoor werden ook zij, net als hun Gallische zuiderburen, sterk geromaniseerd.

Oorspronkelijke versie:
De taalgrens, of wat de Belgen zowel verbindt als verdeelt
© 2012, Davidsfonds uitgeverij

Herwerkte editie:
O dierbaar België, mère chérie. De geschiedenis van de taalgrens
© 2025, Manteau / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen
en Brigitte Raskin

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Eerste druk mei 2025

Omslagontwerp: Bart Luijten
Opmaak binnenwerk en kaarten: Smets & Ruppel
Auteursfoto: © Filip Claessens

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 223 4137 7
D/2025/0034/2
NUR 680